

Om kapitlet »Ordning medh svensk Kyrkesong» i 1571 års Kyrkoordning¹.

I.

Kapitlet »Ordning medh Kyrkesong» i Laurentius Petris år 1571 tryckta kyrkoordning börjar med en kort principiell behandling av »Kyrketidhernas» ställning i evangeliskt gudstjänstliv. Deras berättigande ligger i traditionen och det bibliska vittnesbördet (Kol. 3: lärer och förmaner idher inbyrdes med Psalmer och Loffsonger . . .). Deras ändamål är tvåfaldigt: dels »förbättring i Församblingenne», varför »någor stycker ther aff, serdeles the, som beqwemligast äro, siungas på Swensko», dels övning för dem, som skola lära latin, varför man icke alldeles skall övergiva latinets. Denna sista synpunkt bör observeras. Såsom övning för djäknarna, ej blott i latin utan även i sång, ha tidegärdsgudstjänsterna framför allt ansetts nyttiga och fått leva kvar, långt sedan de kanske annars nedlagts. — Det missbruk, som rått, i det man av kyrkosången gjort »itt syndoffer eller förtienst», bör icke avskräcka från ett rätt evangeliskt bruk därav — en karakteristisk synpunkt.

Från dessa allmänna synpunkter går författaren över till ordningen för kyrkotiderna. Jag sammanför från olika ställen i kapitlet föreskrifterna i olika avseenden.

1. Gudstjänstbeståndet. De tider, som ännu komma i fråga, äro matutin, laudes, vesper och completorium. Även dessa skola emellertid sjungas endast i städerna, där det finnes skola, och endast på sön- och helgdagar. Häri innefattas även vesper och completorium på lördagskvällen — dess vesper kallades ju den första vespem och räknades till söndagen. Laudes och completorium behöva emellertid icke sjungas; endast den, som finner matutinen resp. vespem för kort, må tillägga laudes resp. completorium.

2. Ritualet. Ottesången får endast en nokturn, och även den kan förkortas. F. ö. följes det gamla ritualet. Så är även fallet med laudes, endast med den skillnaden, att psalmernas antal inskränktes till två eller tre. Aftonsången »må ock så bliffua vid sin skick». Dock är att märka, dels att ritualet kan avkortas, om predikan hålles, dels att, när så icke sker, ett halft eller helt kapitel ur N. T. eller G. T. skall läsas i stället för capitulum. I ritualet för completorium göres inga förändringar. I en del städer, där man före aftonsångens predikan plägar förhöra barnen i katekesen, vilken sed prisas såsom god, måste emellertid completorium och en del av vespem bortläggas. — Alla tiderna skola avslutas med Benedicamus, dock må efter completoriet Canticum pacis (Sv. psb. 303: 1) med sin kollekt sjungas. »Och må Solennis benedictio skee til een beslutning, så wäl i thessa Tidher som j Messone».

¹ Laurentius Petri's kyrkoordning av år 1571, utgiven av Samfundet Pro fide et christianismo med historisk inledning av Lektor Emil Fernström, Stockholm 1932.

3. Språket. Läsningarna i Ottesången skola tagas ur den svenska Bibeln. Om det övriga ges följande bestämmelser: »Te Deum, Hymnen Collectae, Benedictus, Benedicamus må stundom siungas på Swensko och stundom på Latijn, alt thet andra j Ottesongen må siungas på Latijn». — I aftonsången skola hymnen, Magnificat och Benedicamus sjungas omväxlande på svenska och på latin. I vigilierna före helgdagar, då litet eller intet folk är tillstädes, sjunges hela aftonsången på latin.

4. Innehållet. Allt som förekommer skall vara hämtat ur eller draga överens med skriften, »medh hwilko man strax ogillar och förkastar alla Homelier j Legender, Hymner och alla andra songer, the någhot innengis. som sigh medh Scrifftenn icke fördragher». Det åligger skolemästarna och dem, »som songen regera», att sköta detta.

Slutligen vill jag fästa uppmärksamheten på två önskemål, som framställas. Det säges, att det bleve djäknarna för tungt att sjunga i kyrkan hela veckan. Denna sång, som förut uppehållits av korpräster, kan icke återupptagas, »medh mindre förberörde chorprester åter komma j bruket igen, som wäl wore möjeligit». Vidare uttryckes den förhoppningen, »at wij medh tidhen skole bekomma tryckta Songböcker, hwilka the songer allenast skola innehålla som rene och Scrifftenne eenlighe äro». Båda dessa punkter saknas i K. O. 1561, och äro det enda, vari denna företer mera betydande avvikelser från den tryckta K. O.

Bestämmelserna i detta kapitel suppleras av följande i kap. »Ordnung huru läsas skal j Scholerna»¹: »Ytterligare strax effter måltijdh ifrå thet tollf slår in til itt slår, skola allesammans som lyda til then andra tridie och fierde kretzerna, öffuas in Musica, bådhe Choral och Figuratiua. Icke at the allenast siunga ex usu, vthan at the ock på samma tijdh warda vnderwijste in Rudimentis Musicae. Och skal thenne timen brukas til sång, icke måndagen allenast, vthan ock så alla the andra dagarna j wekonne». »Then ordning som behöffues til songen i Kyrkionne, skola Schole mestarenar icke heller förgäta, vthan altijdh lata tilskicka wissa Officiales, Horistas, Rectores, Lectores, Versicularios etc., hwilke sigh ther på j tijdh öffua, så at the mågha warda j sakene ferdighe».

II.

Laurentius Petri står i kapitlet om kyrkosången i huvudsak på den inhemska traditionens mark. I någon mån är han dock även här beroende av tyskt inflytande. Att han i den allmänna inledningen framför samma tankar som W. K. O. (Würtenbergs Kyrkoordning 1553. W. K. O.)² kunde visserligen bero på den gemensamma inställningen. Att W. K. O. även på denna punkt varit aktuell för honom framgår emellertid av ett nästan ordagrant översatt stycket, anført av Fernström (sid. 261):

¹ Sid. 186 och 191.

² Die evangelischen Kirchenordnungen des sechzehnten Jahrhunderts utg. av A. L. Richter II sid. 138.

Jedoch nach dem S. Paulus die frembd, doch etlichen bekannte sprach, zu seiner zeit in der kirchen zu besserung zulasst, so mögen die schuler zu zeiten ein lateinischen gsang . . . jnen zur tzung in der Kirchen singen.

Men effter thet S. Paulus och j sin tijdh tilstade fremmende, doch någhrom aff Församblingenne kunnogh, tungomål. Så mågha och nu några Latinska songer medh ibland sungne warda, för theras skul som thet Latiniska målet kunna eller ock lära skola.

Några närmare anvisningar beträffande ritualet givas emellertid ej i W. K. O. Det är över huvud taget icke att vänta, att Laur. Petri i fråga om ritualet, där den inhemska traditionen alltjämt var stark, skall visa sig influerad utifrån. Med Mecklenburgs Kyrkoordning av 1552 (M. K. O.) låta sig endast tillfälliga likheter påvisas. Den behandlar officiet under rubriken »Ordnung der ceremonien in pfarkirchen der stedt und da schulen sind».¹ På lördagseftermiddagen hålles vesper i vanlig tid efter följande ordning: skolgossarna sjunga en psalm med antifon de tempore eller festis, responsorium eller hymn, lektion ur N. T. Först på latin, sedan på tyska, magnificat än tyskt, än latinskt, med antifon, kollekt, Benedicamus eller Erhalt uns Herr bei deinem Wort, Verlei uns Friede gnädiglich. Söndagens matutin: Psalm med antifon, lektion ur G. T. på latin och på tyska, Benedictus på tyska eller latin. Stundom Te Deum på tyska eller latin. Slutligen en antifon och kollekter. Söndagens aftonsång har ett omfattande ritual: först sjunges en psalm eller budorden eller Fader vår eller Christ unser Herr zum Jordan kam l. dyl., sedan undervisas barnen i katekesen. Sedan därpå Magnificat sjungits, läser prästen från predikstolen budorden, trosbekännelsen, Fader vår samt dopets och nattvardens instiftelseord. Sedan följer katekesutläggning. Gudstjänsten avslutas med Nunc dimittis på tyska, kollekt och Benedicamus. — Ehuru man tydligen här kan påvisa parallellpunkter mellan utvecklingen i Tyskland och i Sverige, är det sålunda klart, att K. O. 1571 icke på något sätt på denna punkt är beroende av M. K. O. Jag har därför framtagit M. K. O. endast som ett karakteristiskt exempel på de tyska ombildningarna av horae canonicae. Predikan och katekesundervisning taga redan stort utrymme i anspråk och äro orsaken till ritualets förändring och förkortning. Konservativast är i Tyskland K. O. för Mark Brandenburg 1540²: »Der chorgesang sol, wie bisanher, in allen stiften und klöstern, auch den pfarkirchen, wie da gebräuchlich gewesen, lateinisch gesungen und gelesen werden, zuvoran, so es de tempore ist, da sol nicht nachgelassen werden, es sei metten, prima, tertia, sexta, nona, vesper, comple oder was der mehr ist, ein iglichs, wie mans findet nach seiner rubrica on alle leichtfertigkeit. — Was aber de sanctis ist, sol von uns und unsern verordneten ubersehen und, wo es von nöten, corrigirt werden, also das auch solch löblich gewonheit wie vor alters unabeslich gott zu ehren gehalten werden sol. — Sonst sol offentlich in der kirchen gesungen und gelesen werden, beide

¹ Die evangelischen Kirchenordnungen des XVI Jahrhunderts utg. av Emil Sehling. V. sid. 197 ff.

² Sehling a. a. III sid. 76 f.

früe und spät, nack eins jeden bistums brevir aus den vorigen sangbüchern, ausserhalb wo etwas, wie oben gemeldet, zu corrigiren von nöten. Denn wir wollten ungerne, das etwas gebetet, gesungen oder gelesen werden solt, in dienst gottes, so dem göttlichen wort oder der heiligen schrift entgegen were». — Den danska K. O. 1539 förändrar ritualet för otte- och aftonsång på följande sätt¹: Ottesång: antifon med tre eller färre psalmer, en avdelning av psalmer Beati immaculati eller Quiquique vult. Därpå en, två eller tre läsningar, de två första på latin, den tredje på danska, en dansk sång eller Benedictus med antifon, Kyrie eleison, Pater noster, Ostende nobis, kollekt, Benedicamus. Vesper: tre eller färre psalmer, Lektioner, hymnen, en dansk sång eller Magnificat med antifon samt avslutning liksom i ottesången. På söndagen förkortades ritualet i såväl ottesång som aftonsång till förmån för predikan och katekesundervisning.

Vi se, hur det överallt är predikan och undervisning, som tränga de gamla tidegudstjänsterna åt sidan. Det har skett olika hastigt i olika länder och i olika hög grad haft karaktären av brytning med det gamla. I Sverige har, som vi skola se, kontinuiteten varit mycket stor; förändringarna tyckas i stor utsträckning ha försiggått i praktiken innan de stadsfästes av lagar och förordningar.

¹ Danske Kirkelove utg. av H. F. Rørdam I 1883 sid. 52 ff.

Sven Björk.

Koralvecka i Båstad.

Uppmuntrad av erfarenheten från i fjol, har Kyrkosångens Vänner i Lunds stift beslutat utfärda inbjudan till en ny koralvecka i Båstad 7—13 augusti.

Koralveckan vill väcka och fördjupa intresset för koralen i dess tvåfaldiga gestalt: den gregorianska och den lutherska samt giva tillfälle till inlevelse i koralen, vilken utgör församlingens dyrbara egendom.

Koralveckan kommer att följa samma dagordning som i fjol. Inbjudan till densamma vänder sig till män och kvinnor, präster och organister, körmedlemmar och lärare samt till det kyrkliga lekfolket i gemen.

Inbjudarna förvänta att var och en som anmäler sig till deltagande i koralveckan vill vara med om att konstituera en gudstjänstfirande församling omkring ordet och sakramentet under bön och lovsång. Koralveckan har alltså närmast karaktären av stilla dagar för gemensam uppbyggelse. Det är nödvändigt att samtliga deltagare bevista koralveckan från dess början och intill slutet. Samlingen sker på tisdagen till middagen kl. 3,30.

Deltagarantalet är begränsat till 50.